

Josip Vrandečić, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2013, 295 str.

U izdanju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu 2013. godine objavljena je monografija Josipa Vrandečića *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Temelj knjige predstavljaju spisi koje je iz Tajnog vatikanskog arhiva sakupio franjevac trećoredac fra Danijel Zec, a pohranjeni su u Državnom arhivu u Zadru u rukopisnom fondu *Cenni Storici sulla Dalmazia. Raccolti nell' Archivio Segreto Vaticano*. Navedeno je gradivo autor ove monografije usporedio s izvornim vatikanskim tekstovima, djelomično kompletirao te nadopunio brojnim saznanjima iz hrvatske i inozemne historiografije. Knjiga prikazuje dinamiku mletačko-osmanskih ratova vođenih na prostoru istočnog Jadrana gledano iz perspektive papinskih veleposlanika, nuncija u Veneciji, ali i ostalih veleposlanstava, navlastito bečkog i madridskoga.

Monografija se sastoji od tri cjeline - "Bastionska tranzicija" (str. 21-149), "Vojni zamah" (str. 151-223) i "Stagnacija" (str. 225-263), koje su dalje podijeljene na šest velikih poglavlja, kojima prethode "Zahvala" (str. 7), "Predgovor" (str. 9-10) i "Uvod" (str. 11-17).

Prvo poglavlje, "Osamljena uporišta" (str. 21-45), posvećeno je dugotrajnoj osmanskoj opsadi Klisa koja je završila 1537. godine, te Herceg-Novom, drugom strateški izuzetno važnom gradu na samom ulazu u Boku kotorsku, koji se dolaskom pod osmansku vlast definirao i kao jedno od najznačajnijih gusarskih uporišta na južnom Jadranu. Središnji dio poglavlja vezan je uz Ciparski rat (1570-1573) u kojem su Osmanlije zauzeli znatan dio zadarskog i šibenskog zaleđa, a značajne su se bitke vodile i na prostoru današnjeg crnogorskog primorja. Jedna od posljedica Ciparskog rata bila je ubrzana urbanistička tranzicija dalmatinskih bedema, poglavito razvidna na primjerima Zadra i Kotora. Posljednji reci poglavlja, posvećeni problemu uskoka, razmatrani su ponajviše u kontekstu mletačko-habsburških odnosa.

Drugo, brojem stranica najopširnije poglavlje, posvećeno je temeljnim odrednicama vezanima uz Kandijski rat (1645-1669) (str. 47-135). Posebice su zanimljive opservacije koje se odnose na demografsko i društveno stanje u Dalmaciji uoči Kandijskog rata, promatrano kroz odnos središnje mletačke vlasti prema istočnojadranskim stečevinama. Potom se vrlo detaljno opisuju ratne operacije i mletačko-osmanski sukobi duž cijele istočnojadranske bojišnice - od pada strateški važnog Novigrada, mletačkih prodora u Ravne Kotare, intenzivnih sukoba kod Šibenika, Klisa i Knina do borbi u Bokokotorskom zaljevu kod Perasta i Risna. Vojni uspjesi mletačke vojske, poput pridruživanja Poljica i Makarske krajine, nisu u konačnici donijeli bitne vojne promjene, nego su ukazali da će dugotrajni sukobi ovisiti o privrednom i demografskom potencijalu obaju protivnika.

U trećem poglavlju, "Kratki predah" (str. 137-149), autor prikazuje mirnodopsko razdoblje do početka Morejskog rata, s naglaskom na diplomatske sastanke u vezi s pitanjem razgraničenja.

Druga cjelina knjige posvećena je ratnim zbivanjima vezanima uz Morejski rat (1684-1699), a sastoji se od samo jednog poglavlja (str. 153-223). Zastrašena mogućnošću prihvatanja habsburške vlasti od strane dalmatinskih gradova te ohrabrena izglednim ratnim dobitcima, Venecija se priključuje kršćanskim saveznicima (papa, Habsburzi, Poljska). Kao prekretnicu u ratu, koja je prevagnula na mletačku stranu, autor ističe intenzivnije uključivanje domaćih snaga i vojne redove, što potvrđuju i osvajanja Sinja, Herceg-Novog i Knina. Upravo je bitka kod Herceg-Novog 1687. označena kao jedna od prekretnica koja je, zahvaljujući uznapredovaloj zapadnoj vojnoj tehnologiji, ekonomskoj krizi u Osmanskom Carstvu te udjelu domaćeg stanovništva u vojnim formacijama, promijenila odnos na ratištu. Uz navedeno, autor je posebnu pozornost posvetio i pitanju Dubrovnika, promatranog poglavito kroz mletačko-habsburške odnose. U tom svjetlu valja gledati na diplomaciju miravnih razgraničenja i nastanak takozvane linije *Grimani* kojom je Venecija potvrdila teritorijalna proširenja u Dalmaciji, ali ostala bez kopnene veze između Neretve i Boke kotorske (razgraničenja Klek i Sutorina).

Treća cjelina sastoji se od dva poglavlja. Poglavlje “Drugi morejski rat 1714. - 1718.” (str. 227-238) posvećeno je posljednjem mletačko-osmanskom sukobu. Glavnina tadašnjih ratnih sukoba nije bila vezana uz dalmatinsku bojišnicu, na kojoj valja izdvojiti mletačke pobjede kod Sinja (1715) i zauzimanje Imotskog (1717), kojima je Republika konačno zaokružila dalmatinske posjede.

Nakon završetka ovog rata i mira u Požarevcu (1718) u Dalmaciji započinje mirnodopsko razdoblje koje je potrajalo sve do utruća Mletačke Republike (str. 239-260). U tom razdoblju u izvještajima nuncijature izmjenjuju se vijesti o premještanju dalmatinskih jedinica, kužnim epidemijama, gospodarskim problemima, trgovačkoj aktivnosti na Jadranu. Venecija se tada suočava i s novim izazovima, protonacionalnim, vjerskim i prosvjetiteljskim, a autor posebice izdvaja pojavu lažnog cara Stjepana Malog u Mainama i skadarskog paše Mahmuda Bušatlije.

Na kraju knjige nalaze se sažeci na hrvatskom i engleskom jeziku (str. 261-266), popis izvora i literature (str. 267-273), kazalo osobnih imena (str. 275-285) te kazalo zemljopisnih naziva (str. 286-295).

Spisi mletačke nuncijature obiluju brojnim zanimljivim podacima o ratovima, sukobima, naružanju, fortifikacijama, ratnim taktikama, ali i podacima o demografskim promjenama, gospodarskim problemima, bolestima, epidemijama, životu u gradu i na selu. Oni djelom potvrđuju i dosad u historiografiji stvorenu sliku dalmatinske prošlosti u 17. i 18. stoljeću, a dijelom prikazuju nove slike, stvaraju nove zaključke i otvaraju nova istraživačka pitanja. Stoga je Dalmacija prikazana očima papinskih veleposlanika u 17. i 18. stoljeću zanimljivo i neizostavno djelo za sve istraživače dalmatinske povjesnice ranog novog vijeka.

Maja Katušić

Slaven Bertoša, *Osebužno mjesto austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku*. Zagreb: Srednja Europa, 2011, 257 str.

U izdanju izdavačke kuće “Srednja Europa”, 2011. svjetlo dana ugledala je knjiga istaknutog povjesničara prof. dr. sc. Slavena Bertoše. Knjiga donosi nove poglede na područje sjeveroistočne Istre, koje je u povijesnoj znanosti još nedovoljno istraženo. Slaven Bertoša, redoviti profesor na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, već je čitav niz godina jedno od vodećih imena istarske i hrvatske historiografije. Bogato ukrašena slikama u boji, knjiga broji ukupno 257 stranica, a podijeljena je na predgovor i trinaest poglavlja.

U predgovoru (str. 7-9) autor navodi kako historioografska istraživanja Lupoglava i njegove okolice oživljavaju 1994. kao posljedica organizacije znanstvenih skupova i izdavanja Zbornika općine Lupoglav. Autor jednako tako naglašava slabiju istraženost ovog kraja u domaćoj historiografiji.

U prvom poglavlju, pod naslovom “Kronološki pregled historiografije” (str. 10-24) pisac donosi iscrpan pregled historioografskih istraživanja o temi kojom se knjiga bavi. Naglašavajući slabiju zainteresiranost istraživača, daje iscrpan pregled povjesničara i djela koji su se makar i djelomično bavili lupoglavskim krajem. Autore dijeli u tri skupine. Prvu skupinu čini starija historiografija do 1945, drugu novija historiografija od 1945. do 1991, a treću skupinu suvremena historiografija nakon 1991. Masnim slovima označavajući autore, Bertoša je svojim izvrsnim poznavanjem povijesti istarske historiografije stvorio iznimno koristan alat svim budućim istraživačima ove teme.

“Teme iz srednjovjekovne i novovjekovne prošlosti” (str. 25-43) naslov je drugog poglavlja, u kojem Bertoša donosi podatke o općini Lupoglav prema njenoj administrativnoj pripadnosti, broju stanovnika, geografskom položaju, stalnim sukobima s mletačkim područjem ili crkvenoj jurisdikciji. Važan dio poglavlja čini pregled obitelji koje su posjedovale lupoglavski kaštel, uz dodatak njihovih genealogija i prikaze njihovih grbova.

“Lupoglavska buna 1847. godine” (str. 44-46) naziv je trećeg, ujedno i najkraćeg poglavlja knjige.